

TREND

VILÁGRENDSZER- VÁLTÓK

Regionális
nagy- és
középhatalmak
felemelkedése

2. szám | 2023

SZÁZAD
INTÉZET

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A bipoláris világrend (1945–1991) után az Amerikai Egyesült Államok negyedszázadon keresztül egypólusú kísérletbe fogott, azonban hamarosan új kihívója akadt Kína képében, amelyhez Washington több régi riválisa (Irán, Oroszország) is csatlakozni látszik. A globális vezető szerepért zajló új – és a 20. század második felében ismerttől sok mindenben eltérő – hidegháború mellett azonban egy másik folyamat is zajlik. Ez **a globális Dél regionális nagy- és középhatalmainak felemelkedése, amelyek önálló, pragmatikus érdekérvényesítésre törekvő politikájuk, valamint demográfiai, gazdasági és olykor kulturális potenciáljuk révén egyre nagyobb súlyt képviselnek a világban.** A többpólusú világrend folyamatban lévő kialakulása közepette a hatalmát valamilyen formában megőrző Egyesült Államok, az élre törő Kína és a vele szövetséges Oroszország mellett már most egyre inkább számolni kell a potenciális nagyhatalom Indiával és regionális vetélytársával, Pakisztánnal, a Közel-Keleten egymással hol együttműködő, hol rivalizáló török–iráni–szaúdi hármassal, a kiemelkedő gazdasági lehetőségek előtt álló Indonéziával, valamint az önállósódó Latin-Amerika (különösen Brazília) és a fölemelkedőben lévő Afrika államaival (főképp Dél-Afrika).

Ebből a rövid helyzetértékelésből is látszik, hogy a korábbi, egypólusú nemzetközi rendszer – amely 1991 és 2016 között intakt volt és az USA „unipoláris pillanatának” (Charles Krauthammer) korszakká bővítését jelentette – természetére nézve joggal nevezhető „liberális nemzetközi rendnek” (*Liberal International Order*), melyet azonban manapság két kihívás is ér: egyfelől az eurázsiai, szűkebben kínai fenyegetés részéről, másfelől pedig az ezzel politikai-gazdasági értelemben egyre inkább összefüggésben álló globális Dél felől. Utóbbi országcsoporthoz tartoznak **azok a fel-törekvő hatalmak, amelyek a nyugati integrációkon jobbra kívül élve változó szövetséges kapcsolatokot építettek ki egymással, Kínával és Oroszországgal,** de adott esetben gazdasági-kereskedelmi és/vagy

XXI. SZÁZAD INTÉZET

Békés Márton
Biró András
Halkó Petra
Kosztur András

TREND | 2. szám | 2023

2023. október 2.

Tipográfia, tördelés: Arany Imre | Layout Factory

© XXI. Század Intézet, 2023

katonai-politikai tekintetben kapcsolódhatnak a legfejlettebb országokat tömörítő integrációk egyikéhez-másikához is (EU, G7, NATO, Quad), mint teszi ezt India, Szaúd-Arábia vagy Törökország. Mindent egybevéve az elmúlt tíz évben látványossá vált az a globális szerkezetváltás, amelyet az ideológiai diverzifikálódás és a multipolarizálódás egyszerre jellemez. Ebben a változásban, vagyis a **párhuzamosan érvényesülő szellemi és geopolitikai világrendszerváltásban** a maguk erejének megfelelő mértékben vállalnak egyre növekvő szerepet az olyan felemelkedő nagyhatalmak, mint India, az Elő-Ázsiától a Közel- és Közép-Keleten át egészen Délkelet-Ázsiáig megtalálható regionális középhatalmak (Indonézia, Irán, Pakisztán, Szaúd-Arábia, Törökország), valamint Latin-Amerika és Afrika független államai, illetve ezek főképviseletében Brazília és Dél-Afrika.

Elemzésünknek különös aktualitást ad a 2023 elején-közepén bekövetkezett két nagyjelentőségű fejlemény: 1) a BRICS-országcsoporthoz részvevők tekintetében való duplájára bővülése és 2) a Sanghaji Együttműködés Szervezetéhez csatlakozók gyarapodása. Az első kapcsán a szervezethez hivatalosan felvett Argentínáról, az Egyesült Arab Emírségekről, Egyiptomról, Etiópiáról, Iránról és Szaúd-Arábiáról van szó, azaz három kontinens összesen hat országaról, utóbbi kapcsán pedig Irán társulásáról. E két lépés több szempontból is összefügg és illeszkedik a fentebb leírt folyamatba.

- Egyfelől mindkettő a globális Dél gazdasági integrációs keretének tekinthető, melyek közül az első, kontinensközi együttműködéshez tartozó öt alapország (Brazília, Dél-Afrika, India, Kína, Oroszország) immár a gazdasági bővülési ütemét tekintve lehaladta a G7-eket, vagyis a legfejlettebb, a nyugati integrációba tartozó országokat (Japán, Franciaország, Kanada, Németország, Nagy-Britannia, Olaszország, USA + EU), a második országcsoporthoz, azaz a „sanghajiak” pedig földrajzi értelemben jelentik a legnagyobb összefüggő integrációs teret, hiszen Kína és Oroszország révén lefedik Eurázsia északi-keleti részét, Indiával és Pakisztánnal teljes Dél-Ázsiát és kis híján Közép-Ázsia egészét (Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Üzbegisztán). S ekkor még a partnerségben vagy megfigyelői státuszban lévő „társutasokkal” nem is számoltunk, ahogy a konkrét csatlakozási szándékot kinyilvánítókkal sem.

- Másfelől a BRICS és a Sanghaji Együttműködés kezd konvergálni egymással, több ország (India, Irán, Kína, Oroszország) mindkettőnek tagja, a „sanghaji” Kazahsztán jelezte csatlakozási szándékát a BRICS-hez, Törökország pedig mindkét fórum iránt érdeklődik, továbbá az olyan regionális szervezetek, mint az Eurázsiai Gazdasági Unió és az ASEAN szintén kapcsolódik hozzájuk. Mindez egyre inkább egy olyan, önmagában is sokféle integrációs halmazokból álló keretrendszer formálódására utal, amelyben akadnak ugyan ellentétek (mint az indiai-kínai, az indiai-pakisztáni, az indonéz-kínai), viszont jelzésértékű módon kínai közvetítéssel megvalósult történelmi békülések is (iráni-szaúdi relációban). E folyamat **alapvetően járul hozzá a dinamikus multipolaritás megszületéséhez.**
- Harmadszor 2022–23 folyamán éppen a globális Dél meghatározó gazdaságai – különösen Brazília, Kína és Oroszország – részéről merül föl egyre gyakrabban a bilaterális kereskedelem, sőt a többoldalú, úgymint BRICS-en belüli és „sanghaji” országok közötti kereskedelem tekintetében a dolláralapú elszámolás kikerülése. Miközben az már nem is megy újdonságszámba, hogy ezen integrációk évek óta – a közös nyilatkozatokban programszinten is bevallottan – a multipoláris világrend kialakulásának motorjai, amelyek a kölcsönös együttműködés és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvei mentén szerveződnek. Ez **már nem csak infrastrukturális, gazdasági és kereskedelmi együttműködést jelent, hanem világpolitikai, sőt esetenként katonai kooperációt is**, amely az iráni-kínai-orosz hadgyakorlatokon túl közös regionális fellépésre is képesít, például Közép-Ázsiában és a Közel-Keleten.
- Negyedszer a nemnyugati integrációk és infrastruktúrák erősödéséből (ASEAN, BRICS, Eurázsiai Gazdasági Unió, Övezet és Út kezdeményezés, Sanghaji Együttműködés) határozottan arra mutat, hogy a Föld öt kontinense közül Afrika és Ázsia integrációja – önmagukba vetten és egymással is – erősödik, amelyekhez mind szorosabban kapcsolódik az amerikai kontinens középső és déli része, míg Európa nyugati fele, miután leszakad Eurázsia nagyobbik feléről, az amerikai kontinens északi részével szövetkezik. Ebből azonban nem egy új bipoláris rendszer körvonalazódik (a hidegháborúhoz hasonlatos Nyugat-Kelet felosztás mentén), hanem egy nagyterek (Afrika, Eurázsia, Dél-Ázsia, Délkelet-Ázsia, észak-atlanti térség, Latin-Amerika) alapján elrendeződő multipoláris berendezkedés.

A 2020-as évek első harmadában minden korábbinál jobban regisztrálható a regionális nagy- és középhatalmak fölemelkedése, ami jól látható egyéni gazdasági és katonai érvényesülésükön túl immár összehozzkapcsolódásukat is eredményezi. Ez a folyamat modellértékűnek tekinthető egy olyan új világrend kialakulása szempontjából, amelyben 1) az egy- és kétpólusú berendezkedés helyett a multipolaritás jellemző, 2) a globalizáció szerkezete átalakul, mert előtérbe kerülnek a nagyterekbe szerveződő országcsoportok vagy éppen a kontinenseken átívelő együttműködések, 3) az amerikai hegemonia erőteljes gyengülése tapasztalható, az unipoláris kísérlet nem tér többé vissza, a nyugati-északatlanti szövetség mellett megjelenik az eurázsiai és az ehhez is kapcsolódó, de önmagában is tagolt globális Dél pólusa, végezetül 4) a korábbi világrendszer szellemi alapjai jelentősen módosulnak, hiszen **az egyoldalúan deklarált „liberális nemzetközi rend” helyébe egy területiséghez kapcsolódó és kölcsönös együttműködésen alapuló sokféleség lép.**

A korábbi, egypólusú világ egyedüli ura, az Egyesült Államok és a felsejlő multipoláris világrend meghatározó superhatalma, a Kínai Népköztársaság között/mellett új nagyhatalom emelkedik föl a nemzetközi geopolitika láthatárán: India. A világ legnépesebb országáról van szó, amely egyben a dél-ázsiai régió legnagyobb területű, kiváló geopolitikai adottságokkal, jelentős katonai képességekkel, szerteágazó gazdasági kapcsolatokkal és erőteljes kulturális kisugárzással rendelkező állama. Ráadásul délkelet-ázsiai fókuszú szövetségépítése legalább annyira látványos, mint a globális Délhez és az eurázsiai térséghez való kapcsolódása (egyszerre BRICS-tag és része a Sanghaji Együttműködésnek), ugyanakkor a nyugati integrációkban is benne van (amerikai és izraeli együttműködések és a Quad dialógus formájában).

ÚJ NAGYHATALOM: INDIA

India közel másfél milliárd lakosával ma – Kínát nemrégiben hagyva – a világ legnépesebb és a hetedik legnagyobb területű országa. Atomhatalom, amely gazdaságilag is óriási és egyre növekvő súlyt képvisel a nemzetközi színtéren. India jelentőségét mutatja az is, hogy a világ vezető hatalmai (Egyesült Államok, Kína), aztán Oroszország és a tágabb térség középhatalmai (Indonézia, Irán, Japán, Szaúd-Arábia) is igyekeznek jó vagy legalábbis kiegyensúlyozott kapcsolatokat ápolni vele, még akkor is, ha Újdelhi valamely riválisukkal is közelebbi viszonyban van. Mindez arra utal, hogy India egyre inkább megkerülhetetlen tényezővé válik az eurázsiai térség kapcsolatainak alakulásában, az eurázsiai kontinens geopolitikai jelentőségének növekedésével pedig világviszonylatban is, amint a globális Dél súlypontemelkedéséhez szintúgy hozzájárul. A dél-ázsiai óriás tehát minden tekintetben **potenciális világhatalom és a többpólusú világrend egyik meghatározó ereje**.

India külpolitikáját a függetlenség 1947-es kivívása óta az a törekvés határozza meg, hogy nemzeti érdekeit anélkül érvényesítse, hogy bármely nagyhatalom vagy nemzetközi csoportosulás mellett kizárólagosan elkötelezné magát. Így állt a Dzsaváharlál Nehru vezette India az 1950-es évektől az el nem kötelezett államok mozgalmának élére és tett szert nemzetközi tekintélyre a gyarmatosítástól megszabadult afrikai, arab, valamint ázsiai államok – ideológiai és gazdasági – úttörőjeként. India a hidegháborút követően is kitartott a konstruktív/proaktív semlegesítésre törekvő politikája mellett, amelyben állásfoglalás nélkül igyekszik elősegíteni a konfliktusok rendezését. Ez azt is jelenti, hogy **India egy kipróbált, népszerű, sajátos filozófiával is rendelkezik az együttműködésen és szuverenitáson alapuló világrendszerváltáshoz**.

Bár a kiegyensúlyozott kapcsolatok és ezzel párhuzamosan a nemzetközi konfliktusok békés rendezésének elve az elmúlt évtizedekben végig hangsúlyosak maradtak India külpolitikájában, ez nem jelenti azt, hogy az ország újabb kori története konfliktusoktól mentes lenne. Ennek legfőbb oka, hogy az ázsiai kontinensen India politikájának elsődleges célja annak megakadályozása, hogy valamely nagy- és középhatalom egyed-

uralomra tegyen szert a térségben. A hegemonia kialakítására legnagyobb esélye Kínának van, amellyel India területi vitában is áll. Az India részéről elsősorban Ladak államot érintő konfliktusok 1962-ben háborúhoz is vezettek és az elmúlt években is rendszerezek voltak a kisebb-nagyobb incidensek a két ország között.

Az indiai-kínai kapcsolatokban az is sérelmet okoz, hogy Peking feltűnően jó kapcsolatokat ápol Pakisztánnal. Az 1947 óta kibékíthetetlennek tűnő indiai-pakisztáni konfliktus, amelyet elsősorban Kasmír vitatott hovatartozása okoz, hozzájárult ahhoz, hogy mindkét ország atomfegyverek kifejlesztésével erősítse meg biztonságát. Kína továbbá közös hadihajó- és kikötőfejlesztésbe kezdett Pakisztán mellett Bangladesssel, Mianmarral és Sri Lankával, illetve erőteljes érdeklődést mutat a Maldív-szigetek irányába is. Ezek az országok így részben asszisztálnak Peking azon ambíciójához, hogy az ázsiai szuperhatalom körbekerítse riválisát az Indiai-óceánon. A kínai befolyás növekedésének és a kínai-pakisztáni szövetségnek az ellensúlyozására irányuló törekvés – a semlegesség fenntartása mellett – az indiai külpolitika meghatározó eleme. A bekerítés elkerülése végett Újdelhi nagyszabású, 40 milliárd eurós projektekbe¹ kezdett Japánnal karöltve, a két ország által kezdeményezett Ázsia-Afrika Növekedési Folyosó (AAGC) a tengeri hajózási útvonalak fejlesztését célozza, főképp afrikai országokkal. Az afrikai kontinensen való befolyásszerzésért folytatott versenyfutás nemcsak az ásványkincsekért és az energiahordozókért, hanem a mélyvízi kikötőkért és adott esetben katonai támaszpontokért is folyik, amelyben mind India, mind Kína részt kíván venni. Emellett szintén az indiai kiutkeresés számlájára írható, hogy Újdelhi az egyik legfőbb támogatója az iráni csabahári kikötő folyamatos fejlesztésének. A kikötő összeköttetést biztosít India számára Afganisztánnal is, ezáltal lehetővé téve a nagyszabású ázsiai kereskedelmet. Az indiai fejlesztési projektek egyértelműen a kínai Övezet és Út kezdeményezés (Belt and Road Initiative, BRI) riválisai, főleg, hogy India a Kínával közös fórumokon (BRICS, Sanghaji Együttműködés) is szót emel a BRI szerinte szuverenitássértő gyakorlata ellen.

Az Egyesült Államok és Kína évek óta a dél-ázsiai ország két legnagyobb kereskedelmi partnere.² Oroszországgal való kapcsolata azonban történelmileg a legszorosabb, Moszkva ugyanis az 1950-es évektől kezdve jelentős

¹ <https://timesofindia.indiatimes.com/city/ahmedabad/asia-africa-growth-corridor-launched/articleshow/58830900.cms>

² <https://tradestat.commerce.gov.in/eidb/iecnttopnq.asp>

támogatást nyújtott Indiának önálló nehézipara kialakításában, úrprogramja beindításában vagy éppen az atomenergia terén, amely területeken az együttműködés mind a mai napig megmaradt. Nem beszélve a védelmi kapcsolatokról vagy a nyugati szankciók sújtotta orosz kőolaj indiai felvásárlásáról. Oroszországot és Indiát egymással és a dél-ázsiai ország konkurensének tekinthető Kínával is összefűzi több együttműködési keret. Így a három említett országot tömörítő, Brazíliával és a Dél-afrikai Köztársasággal kibővített eredeti felállású BRICS, valamint a Sanghaji Együttműködés, amelyhez India 2017-ben csatlakozott. Mindez arra utal, hogy Újdelhi sem tartja lehetségesnek, hogy az egyre szorosabbá váló kontinentális gazdasági összefonódásokból kimaradjon vagy azokkal egyedül rivalizáljon. Az eurázsiai kontinens gazdasági és politikai arénájában India számára kiemelten fontos lehet Oroszország támogatása, hiszen a két ország együtt már képes lehet ellensúlyozni Kína kontinentális erőfölényét.

Már a fentiekből is jól látszik, hogy **Indiai nemzetközi politikai praxisa önmagában demonstrálja a multipolaritást, és bátran tekinthető a többpólusú világrend alapelve megvalósításának.** Ezt megerősítő tegyük ehhez hozzá, hogy India a Nyugattal is jó kapcsolatokat ápol, nemcsak a gazdaság, hanem a biztonságpolitika területén is. India nyugati szövetségi rendszerhez tartozó államokkal való együttműködésének egyik formátuma a Quad (Quadrilateral Security Dialogue), azaz Ausztrália, az Egyesült Államok, India és Japán biztonságpolitikai együttműködése, valamint az I2U2, azaz Izrael, India, az Egyesült Államok és az Egyesült Arab Emírségek hasonló célú társulása. India továbbá számos kétoldalú, védelmi jellegű megállapodást is kötött az Egyesült Államokkal. Ilyen a BECA (Basic Exchange and Cooperation Agreement), a LEMOA (Logistics Exchange Memorandum of Agreement), valamint a COMCASA (Communications Compatibility and Security Agreement).

A hidegháborús hangulat feléledése ugyanakkor kockázatokkal jár India számára, a korábbi semleges, egyensúlyi politikázás fenntartása ugyanis nem csak Újdelhi akaratától függ. A Kína növekvő befolyása jelentette fenyegetést és a kínai-pakisztáni közeledést India sikerrel tudta ellensúlyozni azzal, hogy Oroszországgal és az Egyesült Államokkal is egyformán jó kapcsolatokat ápol. Ráadásul India geopolitikai és gazdasági jelentősége elég nagy ahhoz, hogy jelenleg még mind Moszkva, mind Washington számára előnyösebb legyen a semlegessége a szakítás kockázatánál. Ez a politika azonban fenntarthatatlanná válhat, amennyiben Oroszország és a Nyugat között közvetlen összetűzésre kerülne sor, vagy amennyiben

a Nyugat és Kína közötti kapcsolatok fokozatos elhidegülése az India számára előnyös többpólusú világrend helyett egy újabb kétpólusú globális szembenálláshoz, afféle 21. századi hidegháborúhoz vezetne. Újdelhi ugyanis sem a Nyugat, sem egy esetleges orosz-kínai szövetség mellett nem tudna egyoldalúan elköteleződni anélkül, hogy saját érdekei ne sérülnének. Ebből is jól látszik, hogy **biztonság- és geopolitikai, valamint katonai és kereskedelmi okokból India érdeke a regionális stabilitás és a többpólusú világrend.**

India világhatalmi státuszát a geopolitikai szempontokon túl számos gazdasági és katonai tényező is előre vetíti. India a Világbank adatai szerint a vásárlóerő-paritáson mért GDP alapján a világ harmadik legnagyobb gazdasága,³ míg a PwC hosszú távú előrejelzései Indiát 2050-re a világ második legnagyobb gazdaságaként prognosztizálják.⁴ A Global Firepower rendkívül komplex, több mint 60 különböző faktort figyelembe vevő úgynevezett Powerindexének 145 országot tömörítő listája szerint India a világ negyedik legerősebb hadseregével rendelkezik, méghozzá Kína és Oroszország után (az első az Egyesült Államok).⁵

A szervezetalapító BRICS-országok zászlajai: Brazília, Oroszországi, India, Kína, Dél-Afrika (Wikimedia Commons)

3 A jelenlegi GDP-vel kapcsolatos adatok forrása itt és a továbbiakban is: https://databankfiles.worldbank.org/public/ddpext_download/GDP_PPP.pdf.

4 A jövőbeli gazdasági fejlődésre vonatkozó előrejelzések forrása itt és a továbbiakban is: <https://www.pwc.com/id/en/not-migrated/shift-of-global-economic-power-to-emerging-economies-set-to-cont.html>

5 Az egyes országok katonai erejével kapcsolatban a továbbiakban is a Global Firepower Indexet használjuk: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>.

INDONÉZIA

A három kontinensre kiterjedő globális Dél ázsiai lábának fontos része az a viszonylag egybefüggő övezet, amely Európa délkeleti határától a Közel-Keleten át egészen Délkelet-Ázsiáig terjed és legerősebb államai egytől-egyig muszlim országok: Indonézia, Irán, Pakisztán, Szaúd-Arábia és Törökország. Bár eltérő képességekkel rendelkeznek, lehetőségeik és nehézségeik mások és mások, a nemzetközi rendszerbe való integrációjuk foka is eltérő (Iránt az USA páriaállamnak tartja, Pakisztánra és Szaúd-Arábiára ambivalens szövetségesként tekint, Törökországot a NATO második legnagyobb hadereje), geopolitikai elhelyezkedésük, gazdasági képességeik, demográfiai tartalékuk és katonai erejük különböző (Pakisztán egyenesen atomhatalom); fejlődési potenciáljuk mégis hasonlóságot teremt közöttük. Ezek azok a felemelkedő regionális középhatalmak, amelyek először a maguk régiójában, aztán kontinentális méretekben, végül globális szinten is hozzájárulnak a multipolaritás kialakulásához, mégpedig a maguk ereje és képességei szerint.

Indonézia 270 millió fővel a világ negyedik legnépesebb országa (az indonéz társadalom medián életkora 30 év körül van, létszáma az elmúlt tíz év alatt több mint 30 millióval növekedett), és egyben a legnagyobb muszlim lakossággal rendelkező állam a Földön, továbbá a bolygó legnagyobb méretű szigetszája, ami determinálja nemcsak az ország identitását, de egyben külpolitikáját is. Az ország jelenlegi elnöke, Joko Widodo 2014-ben a „Világ Tengeri Tengelyeként” határozta meg Indonéziát, amivel összhangban olyan jövőképet hirdetett meg, amely az el nem köteleződés és pragmatikus ellensúlyozás keretében ad lehetőséget az ország stratégiai pozíciójának kiaknázására. Úgy is mondhatnánk, hogy folytatja azt a hagyományt, amely 1955-ben éppen az indonéziai Bandungban kezdődött 29 afroázsiai ország jelenlétében a két hidegháborús hatalmi tömbtől való elkülönülés jegyében (el nem kötelezett országok, *Dasa sila Bandung* [a békés egymás mellett élés tíz bandungi elve]).

Miután a globális gazdaságban zajló folyamatok fókuszpontja a fejlett világból mára főképp Ázsiába, annak is déli-keleti részébe helyeződött át, Jakarta földrajzi pozíciójából és egyre meghatározóbb gazdasági szerepéből adódóan képes lehet érdekeinek védelmére, valamint nemzetstratégiai és külpolitikai víziójának érvényesítésére. Noha a Délkínai-tenger ellenőrzési joga körül sűrűsödő területi viták miatt több esetben is konfliktus bontakozott ki a szigetszáj és Kína között, és emiatt a tíz délkelet-ázsiai államot tömörítő ASEAN-ban is fellép a kínai térnyerés ellen, Jakarta legfontosabb gazdasági partnere mégis Peking, mind az import, mind az export területén.⁶

Indonézia és Kína kapcsolata a bilaterális együttműködés mellett multilaterális szinten is egyre szorosabbá válik: már 2002-ben megkötötték a Kína–ASEAN szabadkereskedelmi megállapodás, amely egy szabadkereskedelmi térséget is létrehozott 2010-ben ACFTA néven, de a 2023-ban létrejött Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség is ide sorolható.

⁶ <https://info.ceicdata.com/indonesia-foreign-trade-developments-of-foreign-trade-with-main-partners>

Indonézia teljes jogú csatlakozása a jelenleg már tizenegy országot, köztük az Indonéziával egy makrorégióban fekvő Indiát és Kínát is tömörítő BRICS-hez évek óta felmerül, sőt neve szerepelt a tagság iránt hivatalosan érdeklődők listáján, amelyet a BRICS-csúcsot megelőzően hoztak nyilvánosságra, ám az elnök később cáfolta a szándék egyértelműségét. Noha az EU-val és az Egyesült Államokkal is zajlanak szabadkereskedelmi tárgyalások, ám előbbi aktorral a megállapodás terén immár hét éve nem történt előrelépés, míg az Indonéziát széntüzelésű erőműveinek bezárásáért kompenzálандó Just Energy Transition Partnership (JETP) kezdeti fázisban van, csakúgy, mint az USA-val kötött Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity. De bárhog is legyen, **az együttműködések és kapcsolódási pontok keresése és bővítése arra mutat, hogy a délkelet-ázsiai régió meghatározó országaként Indonézia lokálisan törekszik arra, amire a multipolaritás globálisan.**

Ezt alátámasztandó, jegyezzük meg a következőket: az indonéz külpolitikai gondolkodást a kitettség elkerülése nagymértékben meghatározza, ami lehetőséget kínál az ország vezetésének arra, hogy egyenlő távolságot tartson Pekingtől és Washingtontól. A Kínával fennálló területi viták ellenére Jakarta Washington közbenjárása nélkül igyekszik megoldani konfliktusait, aminek legfőbb oka, hogy az ország nem akar az amerikai–kínai konfliktus ütközőzónájává válni. Ennek megfelelően Jakarta a nagyhatalmaktól független és önálló, viszont a közös érdekek mentén együttműködni kész külpolitikát folytat, ezáltal nem meglepő, hogy az ország vezetése azt ambicionálja, hogy az ASEAN váljon a regionális diplomácia epicentrumává. Miután a szervezet titkárságának székhelye Jakartában található, az ország a preventív diplomácia szellemében képes lenne fórumot biztosítva házigazdája lenni akár a nagyhatalmak egyeztetéseinek is.

Indonézia katonai és gazdasági képességei tudatában jogosan fogalmaz meg olyan ambíciókat, hogy meghatározó tagjává váljon a regionális, sőt a globális együttműködési kereteknek. Indonézia a Global Firepower rangsora szerint a világ 13. legerősebb hadseregével rendelkezik, amely tény önmagában elrettentő erővel bírhat bármely más állam számára. Gazdaságilag azonban még előkelőbb helyet foglal el az ország a nemzetközi felmérésekben, a vásárlóerő-paritáson mért GDP alapján a világ tíz legnagyobb gazdasága közé tartozik, sőt a hosszútávú előrejelzések szerint 2050-re akár a negyedik legnagyobb gazdaság is lehet a világon.

IRÁN

A körülbelül 88 milliós lakossággal rendelkező Iránt a Közel-Keleten való földrajzi elhelyezkedése a nemzetközi kereskedelmi útvonalak egyik fontos kapcsolódási pontjává teszi, az ország kulturális és politikai, sőt katonai jelenléte pedig a térség számos államában (Libanon, Irak, Jemen, Szíria) megkerülhetetlen. **Iránnal kapcsolatban mára a Közel-Kelet egyik, ráadásul a korábbiakhoz képest még inkább meghatározó regionális középhatalmáról beszélhetünk,** annak ellenére, hogy az Iráni Iszlám Köztársaság az elmúlt évtizedekben a világ legszankcionáltabb országa volt. Mindez nagyban köszönhető annak, hogy a síita ország a világ egyik legfőbb kőolaj- és gáztermelője, ezáltal energetikai nagyhatalom.

Az 1979-ben létrejött, síita jogtudósok uralmán alapuló (*velájat-e faqih*) rezsím már megalakulásától fogva konfrontálódott a teheráni rendszer által „Nagy Sátánnak” hívott Egyesült Államokkal, Izraellel, valamint a térség több szunnita – vallásos vagy éppen szekuláris – államával is (Irak, Szaúd-Arábia), amiért a síiták által lakott régiókban befolyásépítésbe kezdett. A Nyugat azon stratégiája kudarcot vallott, hogy a nemzetközi elszigetelés és a szankciópolitika útján megbuktassa a teokratikus rendszert, de még Teherán hatalmi ambícióit sem volt képes korlátozni, sőt a 2003-ban megkezdett iraki háború és a 2011-ben megindult „arab tavasz” következményei paradox módon éppen Irán regionális expanzióját eredményezték. Irán befolyása a síiták által lakott területeken, Irakban, Libanonban és Szíriában egyre növekszik, de *proxy* háborúk által Izraelben és Jemenben is képes rendszeresen beavatkozni. Az elmúlt évtizedekben a Törökországgal és Szaúd-Arábiával folytatott közel-keleti hegemoniaharcnak vallásfelekezeti-ideológiai és hatalmpolitikai okai egyaránt adódtak, az utóbbi években azonban a közös érdekek előtérbe kerülésével egyfajta regionális megbékélés vette kezdetét. Újfént az új világ érlelődésének jele, hogy a szíriai polgárháború végsősoron – orosz és iráni beavatkozásra – a szír kormányerők győzelmével zárult, az USA előbb Irakot hagyta politikai sorsára, majd 2021 augusztusában Afganisztánból vonult ki teljesen, végül Szaúd-Arábia és Irán kínai közvetítéssel békült ki 2023 márciusában. Érdekes mód **a Közel-Kelet relatív stabilizálódása, de a hatalmi vákuum kialakulása egyaránt Irán kezére játszik, amely 2022–23 folyamán többoldalú kapcsolatépítésbe kezdett** (leginkább Moszkva, Peking és Rijád irányába).

Miután Irán mellett Szaúd-Arábia és Törökország is fontos szerepet tölt be Kína rendkívül komplex és grandiózus geostratégiai tervében, az Övezet és Út kezdeményezésben, a középhatalmi triumvirátus tagjai – miközben a befolyásért továbbra is versenyeznek egymással – kooperáció útjára lépve diplomáciai kapcsolataikat is rendezték. Irán számára kedvező fejlemény, hogy mind szaúdi, mind török részről elfogadták a Teheránnal (és Moszkvával) szövetséges Bassár el-Aszad elnök hatalmon maradását Szíriában, ugyanakkor aggodalomra adhat okot az Ankara által támogatott (szintén síta, de a törökkel rokonnyelvű) Azerbajdzsán egyre nagyobb érdeklődése az ún. Zangezur-folyosó iránt, amelynek megszerzésével az Iránból Oroszországba vezető szárazföldi útvonalak végleg Törökország és Azerbajdzsán ellenőrzése alá kerülnének. Miután a teheráni rendszer a 2022 őszén kirobbant lázadást túlélte, 2023-ban külpolitikai nagyüzem indult, melynek része volt a Szíriával kapcsolatos négyoldalú (iráni–orosz–szír–török) asztanai formátum működtetése, az önmegsemmisítő drón-technológia (Shahed-136) Oroszországnak történő átadása, a szaúdiakkal való, ímént már említett békülés, majd a csatlakozás a „sanghajiakhoz”, végül társulás a BRICS-országokhoz.

Gazdasági tekintetben a BRI által lefedett kelet–nyugat útvonal mellett Irán az észak–dél kereskedelmi folyosóból is hasznot húzhat, amelybe az Oroszország elleni szankciós politika lehelt új életet. Jól mutatja ezt, hogy 2022-ben megnőtt az Oroszország és India között a Kaszpi-tengeren és Iránon keresztül történő áruforgalom,⁷ továbbá küszöbön áll az ország csatlakozása az Eurázsiai Gazdasági Unió szabadkereskedelmi övezetéhez.⁸ Az iráni rezsim nemzetközi izolációjára és szankciókkal való ellehetlenítése tett kísérletek ellenére az ország a vásárlóerő-paritáson mért GDP tekintetében ma a világ húsz legnagyobb gazdasága közé tartozik. A világ legerősebb haderőit összegző Powerindex szerint Irán a világ 17. legütőképesebb hadseregével rendelkezik, amely ráadásul reguláris és irreguláris körülmények között több hadszíntéren is harcedzettnek tekinthető, és nem adta fel atomfegyver-aspirációit. Katonai szövetségesei és lokális helyettesítői Közel-Kelet szerte megtalálhatók (libanoni Hezbolláh, iraki síita milíciák, jemeni húszik).

7 <https://gulrif.org/north-south-transport-corridor-iran-russia-new-railway-to-circumvent-western-pressure>

8 <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/russia-to-attach-iran-to-its-eurasian-economic-union>

PAKISZTÁN

Pakisztán Dél-Ázsiában, a Közel-Kelet és Közép-Ázsia határán fekvő, 241,5 milliós lakosságú ország, amelynek bel- és külpolitikáját a mai napig meghatározza az a tény, hogy az egységes gyarmatként kezelt Brit-India muszlim többségű, de egymástól a vallást leszámítva szinte mindenben különböző területeinek összeolvadásából jött létre 1947-ben. Az etnikai-vallási határvonalak máig tartó rendezetlensége, valamint Kasmír hovatartozásának kérdése okozza a legtöbb feszültséget a szomszédos Indiával, amely szembenállást tovább terheli, hogy az 1990-es évek óta mindkét állam közismerten atomhatalom. Az Indiától való egzisztenciális félelemből fakadóan a pakisztáni államigazgatás szintjén erőteljesen jelen van az iszlamizmus és a militarizmus is, ami egyben azt is magyarázza, hogy miért a vallás és a hadsereg adja az alapját a pakisztáni identitásnak. Ez egyben szövetségesi kapcsolataira és regionális aspirációira (főként Afganisztán irányába) is hatást gyakorol.

Miután a hidegháború éveit alatt India a Szovjetunió felé húzott, Pakisztán ennek ellensúlyozására az Egyesült Államokkal, valamint a Moszkvától eltávolodó Kínával kereste a kapcsolatot. Noha kereskedelmi és biztonságpolitikai szempontból **továbbra is fontos partnere egymásnak Iszlámábád és Washington, mégis egyre szembetűnőbb a dél-ázsiai állam gravitálása Kína felé.** Kína már 2012-ben megelőzte az Egyesült Államokat, mint Pakisztán legnagyobb kereskedelmi partnere, ráadásul a két gazdaság szoros összefonódása a BRI 2013-as meghirdetése óta még magasabb fokozatba kapcsol. Az alakuló pakisztáni–kínai *de facto* szövetséget Újdelhi egyre nagyobb gyanakvással figyeli, hiszen az India érdekei ellen hat a térségben. Pakisztán azonban a maga érdekeinek képviseletére pragmatikusan és ügyesen használja ki a kínai–indiai ellentétet.

A BRI kezdeményezés jövőbeli sikerének egyik fontos sarokköve a Kína–Pakisztán Gazdasági Folyosó (CPEC), amelynek kivitelezése főleg infrastruktúrális fejlesztéseket foglal magában (utakat, nagy sebességű vasutakat, erőműveket, valamint különös prioritást élvez a dél-pakisztáni Gvádár mélyvízű kikötő megépítése), mely programokra eddig 60 milliárd

dollárt fordítottak.⁹ A BRI projektben Gvádár kulcsszerepet játszik, hiszen a kikötőbe vezető CPEC közvetlenül összekötné az Arab-félszigetet és Kelet-Afrikát a nyugat-kínai területekkel. A Kína–Pakisztán Gazdasági Folyosó jelentőségét az is kellően mutatja, hogy 2019 februárjában Mohamed bin Szalmán szaúdi koronaherceg egy húszmilliárd dolláros megállapodást írt alá egy Gvádárban építendő olajfinomító és petrokémiai üzemet illetően.¹⁰ A Kína felé történő orientációt szintén jelzi, hogy Iszlámábád 2017 óta tagja az egyre nagyobb súllyal rendelkező Sanghaji Együttműködésnek is, valamint az ország vezetése kifejezte csatlakozási szándékát a BRICS-csoporthoz, amit azonban India – a két ország között feszülő rivalizálás miatt – mindeddig megakadályozott.¹¹ **Az eurázsiai és a globális Dél tömörítő integrációs keretek iránti pakisztáni érdeklődés kiválóan mutatja a feltörekvő regionális középhatalmak külügyi orientációjának általános irányát.**

Pakisztán geopolitika súlyát tovább növeli, hogy világviszonylatban az egyik legütőképesebb hadsereggel rendelkezik, a Global Firepower listája szerint egészen pontosan a hetedik helyre tehető. Ugyanezen listán az ország egzisztenciáját fenyegető India a negyedik helyet foglalja el, aminek tükrében érthető, hogy Iszlámábád az ország GDP-jének nem kevesebb, mint 4 százalékát fordítja katonai kiadásokra. Vásárlóerő-paritáson mérve a pakisztáni gazdaság jelenleg a 24. legnagyobb a világon, azonban az országban rejlő potenciál következtében a felmérések azt vetítik előre, hogy már 2030-ra az első húszba is bekerülhet Pakisztán. A dinamikus gazdasági növekedés ennek elengedhetetlen feltétele, éppen ezért nem véletlen, hogy Iszlámábád jelentősen érdekelt a CPEC projektben, amelynek megépülése esetén évi 8 százalékkal növekedne Pakisztán GDP-je.¹² Ezek a mutatók feltétlenül kiegészítendő a folyamatban lévő demográfiai robbanással: a pakisztáni a maga 3,5-ös termékenységi rátájával a világ egyik legfiatalabb társadalma, ahol a medián életkor 19 év és a lakosság 40 százaléka 15 év alatti.

9 <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-10-24/chinas-62-billion-bet-pakistan>

10 <https://www.voanews.com/a/saudi-crown-prince-set-to-begin-historic-pakistan-visit/4790600.html>

11 <https://www.thehindu.com/news/international/pakistans-participation-in-brics-dialogue-blocked-by-one-member-says-countrys-foreign-office/article65570650.ece>

12 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211467X19300422>

SZAÚD-ARÁBIA

A mindössze 37 milliós népességű Szaúd-Arábia a világ legnagyobb kőolajexportőre, az ország részesedése a piacon a globális olajexport 15 százalékát teszi ki.¹³ Az olajkereskedelemből befolyó összeg az elmúlt évtizedekben elképesztő fejlődéshez segítette hozzá az Arab-félsziget legnagyobb területű országát, amely ennek és a diplomáciai manőverezésnek hála **mára regionális középhatalmi státuszra képes törni.** A szunnita ág fundamentalista vakhábita irányzatát követő szaúdi monarchia az olajbevételeknek hála arra is képessé vált, hogy saját doktrinális iszlámfelfogását exportálja az olyan káoszba taszított térségekbe, amelyek Szudántól egészen Pakisztánig húzódnak. Az olajmonarchia olyanmennyire jelentős *soft power* erővel bír, hogy az iskolákban, mecsetekben és a médiában terjesztett vakhábizmus ideológiája nem pusztán a muszlim országokban, de Európában is jelen van (főként Bosznia-Hercegovinában, valamint egyes németországi, nagy-britanniai, belga és holland mecsetekben). A szaúdi rezsim az elmúlt évtizedekben legalább 100 milliárd dollárt költött erre a célra.¹⁴

A regionális hatalmi küzdelem következtében a 2010-es évek során Rijád több *proxy*-háborúba is bonyolódott: Iránnal szemben Jemenben, Libanonban és Szíriában csalódással ért véget a beavatkozás, Bahreinben viszont sikerült megakadályozni síita riválisa térnyerését. Egyiptomban Törökországgal versenyzett a befolyásért, és jelenleg olybá tűnik, hogy a Rijád által támogatott Abd el-Fattáh esz-Szíszi egykori tábornok katonai rezsimje kellőképp meg is szilárdult. Az Iránnal való konfliktusok lezárásában kiemelt szerepet játszott, hogy az országot *de facto* évek óta irányító Mohamed bin Szalmán koronaherceg regionális de-eszkálációt hirdető nagystratégiát kezdett el végrehajtani. 2022 áprilisában a szaúdi vezetés Recep Tayyip Erdoğan török elnököt is meghívta Rijádba, és rendezte a két ország viszonyát, ami a szaúdi rezsim titkait kiteretető ellenzéki újságíró, Dzsamál Hasogdzsi isztambuli főkonzulátuson való meggyilkolása után komoly fegyverténynek tekinthető. A szaúdi–iráni közeledés 2023 tavaszán

13 <https://oec.world/en/profile/hs/crude-petroleum#exporters-importers>

14 <https://foreignpolicy.com/2019/03/24/farah-pandith-saudi-how-we-win-book>

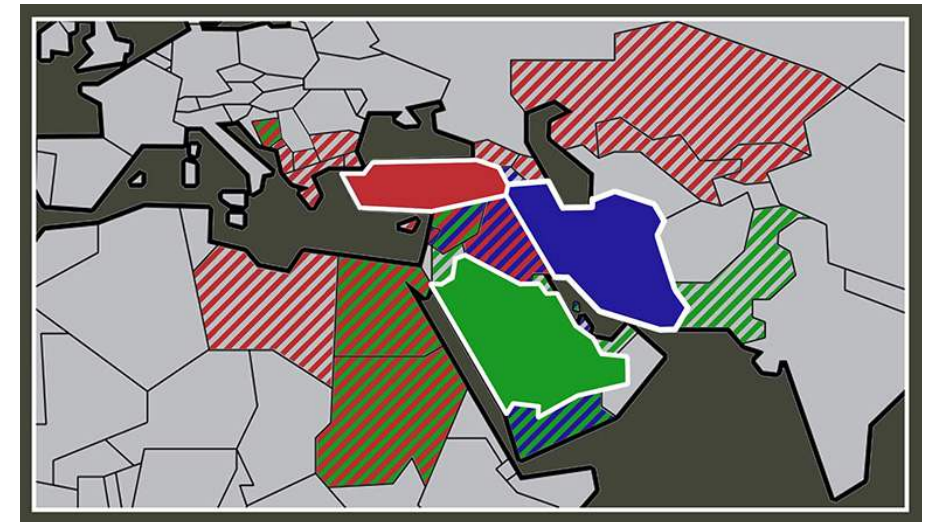
egy látványos kínai közvetítéssel tető alá hozott megállapodással zárult, amivel tovább csökkent a Közel-Keleten az amerikai befolyás, miután sem a damaszkuszi kormányt nem sikerült megdönteni, sem Afganisztánt pacifikálni.

Az olajmonarchia viszonya az utóbbi években jelentősen megromlott legfőbb védelmi partnerével, az Egyesült Államokkal. Noha az arab ország az elmúlt több mint ötven évben kölcsönösen előnyös, „olaj a biztonsáért” (*oil-for-security covenant*) együttműködést folytatott az USA-val, mára a bilaterális kapcsolat soha nem látott mélypontra van. Ennek oka főképp abban keresendő, hogy az Egyesült Államok külpolitikai stratégiái tévesen mérték fel, hogy amíg az amerikai befolyás egyre csökken, addig Kínáé egyre nő. Ráadásul a Hasogdzsi-gyilkosság miatt Washington erőteljesen törekedett arra, hogy izolálja a szaúdi koronaherceget, ami kölcsönös elhidegüléshez vezetett. Rijád évtizedeken át Washington legfőbb bástyája volt a Közel-Keleten, mint az iráni rezsim hatalmi ambícióinak egyik legjelentősebb gátja, azonban az utóbbi években az arab állam egyre inkább kelet felé – Kína és Oroszország irányába – orientálódik. Jól szemlélteti ezt, hogy Szaúd-Arábia és Kína egyre közelebb kerülnek ahhoz, hogy az energiaügyletek terén az ázsiai óriás dollár helyett saját valutájában, jüanban fizesse ki a szállításokat, ami nyílt támadásnak lenne tekinthető a petrodollár egyeduralma ellen.

Szaúd-Arábia tagja a kínai Övezet és Út projektnek, 2022 decemberében Hszi Csin-ping kínai államfő Rijádba látogatott, ahol nem kevesebb, mint 35 szaúdi-kínai szerződést írtak alá, összesen 30 milliárd dollár értékben.¹⁵ Az egyre szorosabbá váló szaúdi-kínai kapcsolatok képében nem meglepő, hogy Rijád hivatalosan a jövő évtől csatlakozik a BRICS-csoporthoz, míg a Sanghaji Együttműködésnek 2023 márciusában párbeszéd partnerévé vált. **Szaúd-Arábia azokhoz az integrációkhoz közeledik (BRI, BRICS, Sanghaji Együttműködés), amelyek általánosságban véve a globális Dél fórumai.**

Szaúd-Arábia hadserege a Global Firepower értékelése szerint a 22. legerősebb a világon, Jemenben hosszú ideje fel-fellángoló konfliktust vív. Szaúd-Arábia a vásárlóerő-paritáson mért GDP tekintetében a világ 17. legnagyobb gazdasága, ezáltal nem meglepő, hogy Rijád Kelet felé forduló külpolitikája határozott koncepciót követ. Ennek egyik sarokköve

a 2016-ban meghirdetett *Saudi Vision 2030* projekt, ami az ország olajfüggőségének csökkentését és ezáltal diverzifikációját célozza meg. A szaúdi vezetés kiaknázná, hogy az ország stratégiai elhelyezkedése okán rendelkezik azokkal a lehetőségekkel, amelyek által csomópontjává válhat az Afrika, Ázsia és Európa közötti kereskedelemnek. Az ambiciózus terv viszont abból a szempontból kihívások elé is állíthatja Mohamed bin Szalmán koronaherceget, hogy az olajipar állampolgárai bő negyede számára teremt munkahelyet, melynek leépítése azonban a gazdaság diverzifikációjának előfeltétele.¹⁶ Emellett az is komoly dilemmákat okozhat a fundamentalista vakhábita irányzatot követő rezsim számára, hogy a gigantikus átalakítási és modernizációs terv – amely a turisták és az üzleti élet országba való csábítását célozná – milyen mértékben és formában alakítja át a szaúdi társadalmat.

**A közel-keleti regionális középhatalmak rivalizálása és területi befolyásuk –
kék: Irán, piros: Törökország, zöld: Szaúd-Arábia (illusztráció: Benedek Zsombor)**

¹⁵ <https://www.arabnews.com/node/2213196/business-economy>

¹⁶ <https://www.reuters.com/world/middle-east/saudi-population-322-mln-median-age-29-years-old-general-authority-statistics-2023-05-31/>

TÖRÖKORSZÁG

A 85 millió lakosú Törökország Európa és Ázsia határán geostratégiai előnyös fekvéssel rendelkezik, ami önmagában regionális középhatalmi státuszra predesztinálja. Ennek kiaknázásához azonban elengedhetetlen volt, hogy Recep Tayyip Erdoğan 2003 óta tartó regnálása alatt Ankara ezen egyedülálló földrajzi helyzetét hatékony külpolitikai stratégia megvalósításával használja ki. **A regionális befolyás növelésére Ankara az elmúlt évtizedekben gazdasági, katonai és kulturális eszköztárát is bevetett** a saját érdekvédelmen alapuló külpolitika keretében. Kétségtelen, hogy ez a külpolitikai paradigmaváltás nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Törökország a térség több államában is konfrontálódott Iránnal és Szaúd-Arábiával, máshol pedig kapcsolatokat épített (Azerbajdzsán, Közép-Ázsia, Ukrajna).

Törökország nemcsak hosszú ideje az EU-tagság várományosa és a NATO második legnagyobb haderejével rendelkező állama, de az ország vezetése által alkalmazott pragmatikus külpolitika következtében keleti kapcsolatait is folyamatosan bővíti. A török külpolitikai gondolkodásban immár másfél évtizede a nyugati közeledés helyét azon ambíció vette át, hogy az ország összekötő kapocssá váljon Nyugat és Kelet között és az ebből fakadó előnyöket képes legyen saját javára fordítani. Ahmet Davutoğlu, a török külpolitikai paradigmaváltás sarokkövéül szolgáló „stratégiai mélység” elmélet kidolgozója egy 2014-es konferencián a földrajzi fekvéséből és ebből fakadó ambíciói által egyenesen „afro-eurázsiai” államnak nevezte Törökországot.¹⁷

Törökország a *soft-power* terén okkal nevezhető nagyhatalomnak, az ország befolyása nemcsak a Közel-Keletre és Észak-Afrikára terjed ki, hanem Északkelet-Afrikára (főképp Etiópiára és Szomáliára), a közép-ázsiai türk nemzetekre, valamint a Balkánra is, ám a Kaukázus és Ukrajna irányában is egyre aktívabb a török gazdaságpolitika és diplomácia. Sőt, az elmúlt húsz év következtetés diaszpórapolitikája következtében az Európában élő többmillió török kisebbségek befolyásolása által többek között Németországban és Hollandiában is erős hídfőállásokat épített. A török *soft-power* ereje abból fakad, hogy az ország vezetése több csatornán keresztül

igyekszik befolyását megszilárdítani a felsorolt térségekben, ami ölthet szórakoztatóipari-kulturális, vallásfelekezeti és szekuláris-nacionalista alakot, vagy ezeknek bármilyen kombinációját. Mindez megteremtette annak alapfeltételeit, hogy az ország gazdasági, katonai és kulturális értelemben is okkal dédelgethet regionális középhatalmi ambíciókat, sőt az egész muszlim világ vezetőjeként, és az iszlámmellenes erőkkal szembeni küzdelem élharcosaként is egyre inkább képes pozicionálni magát. Afrikában például a Török Nemzetközi Együttműködési és Fejlesztési Ügynökségen (TİKA) keresztül szerzett komoly befolyást, főképp a nemzetközi fejlesztések támogatásán és a gazdaságélénkítő befektetések által, másutt a mecsetfinanszírozás, a pántürk gondolat vagy éppen az újoszmán teória révén, Líbiában, Észak-Szíriában és a Dél-Kaukázusban viszont közvetett vagy közvetlen katonai erővel.

Törökország tehát felismervén egyedülálló földrajzi helyzetét – miközben nyugati kapcsolatait is megtartotta – a világ más térségei felé is elkezdett nyitni. A kínai BRI-projektnek 2015 óta tagja, immár tíz éve a Sanghaji Együttműködésnek párbeszéd partnere, sőt Erdoğan 2022 szeptemberében első NATO-tagországgként a teljes jogú tagságot is célként tűzte ki. Mindemellett úgy tűnik, hogy Törökország BRICS-csoporthoz való csatlakozása is egyre inkább küszöbön áll. **Törökország példája önmagában bizonyítja a nemzetközi orientációk diverzifikálódását, a regionális-globális többpólusúság irányába való elmozdulást.**

A fentiekben részletezett többdimenziós török külpolitikai kézzelfogható eredménnyel járt az orosz–ukrán háború során. Ankara képes volt a maga javára fordítani a Nyugat és Oroszország közötti konfliktust, méghozzá több esetben is: miközben Ukrajnának Bayraktar TB2 drónokat ad el, Oroszországnak segít a szankciók megkerülésében (amivel párhuzamosan az Oroszországból történő kereskedelmet is próbálja magához becsatornázni), de a gabonakereskedelmi egyezmény tető alá hozása is Törökország érdeme volt. A török drónokra való kereslet Ukrajna részéről sem véletlen, mivel az ország valóságos szuperhatalommá nőtte ki magát a dróngyártás terén, ami abból a szempontból nem meglepő, hogy a Global Firepower ranglistáján Törökország az előkelő 11. helyet foglalja el. A török-szaúdi kapcsolatokban is új korszakot nyitott, hogy a két ország megállapodása értelmében Rijád a jövőben regionális riválisától fog drónokat vásárolni, mégpedig saját védelme érdekében. A török gazdaság elmúlt években tapasztalt nehézségei – főként a rekordinfláció – ellenére a vásárlóerő-paritáson mért GDP tekintetében az ország ma a világ 14. legnagyobbja, az előrejelzések szerint 2050-re az első tízbe való bekerülésért az Egyesült Királysággal és Franciaországgal kell megküzdenie.

¹⁷ Lásd bővebben: Ahmet Davutoğlu: *The Restoration of Turkey: Strong Democracy, Dynamic Economy, and Active Diplomacy*. SAM Vision Paper. 2014. 17.

LATIN-AMERIKA / BRAZÍLIA

A 21. század első negyedében könnyen megfigyelhető a globális Dél felemelkedése, dél- és délkelet-ázsiai területén biztosan, nemkülönben latin-amerikai és afrikai viszonylatban. Mindkét utóbbi kontinens független országaira jellemző, hogy nemzetközi kapcsolataikat többoldalúvá teszik, gazdasági és kereskedelmi partnerségeiket diverzifikálják, sőt ideológiai értelemben is önálló utakat választanak. Latin-Amerikában földrajzi adottságai és demográfiai ereje révén különösképpen Brazília, Afrikában pedig gazdasági és diplomáciai képességei segítségével Dél-Afrika rendelkezik vezető szereppel. Rokonságot teremt közöttük, hogy mindketten a BRICS alapító tagjai és Kínával, illetve Oroszországgal jó kapcsolatok kiépítésére törekednek.

Latin-Amerika az elmúlt két évszázadban hagyományosan az Egyesült Államok megkérdőjelezhetetlen befolyási övezete volt, az elmúlt évek politikai folyamatai azonban arra világítanak rá, hogy a térség országai saját kezükbe vennék sorsuk irányítását. Kuba, Nicaragua és Venezuela régebb óta Washingtonnal szemben álló rendszerei után az elmúlt néhány év alatt ún. rózsaszín hullám (*pink tide*) söpört végig az amerikai kontinens középső és déli részén, összefoglalóan Latin-Amerikán, amely 2018-ban Mexikóban vette kezdetét, majd Argentínában (2019), Bolíviában (2020), Peruban, Hondurasban és Chilében (2021), végül pedig Kolumbiában és Brazíliában (2022) is a szuverenista baloldal alakított kormányt. Nem elhanyagolható **tendencia a régió országai szempontjából a gazdasági kapcsolatok diverzifikálása, kiváltképp az a tény, hogy Kína vált Dél-Amerika legnagyobb és egész Latin-Amerika második legnagyobb kereskedelmi partnerévé** (az Egyesült Államok után). Kína és Latin-Amerika összesített kereskedelmi forgalma az elmúlt években meghaladta a 450 milliárd dollárt, a becslések szerint 2035-ra a 700 milliárd dolláros összeget is elérheti.¹⁸

Kína növekvő jelenléte a kontinensen azonban nem azt jelenti, hogy a térség országai egyszerűen átkerülnek egyik szuperhatalom befolyása alól a másik alá. Az Egyesült Államok és Kína együttes jelenléte, valamint a latin-amerikai államok gazdasági fellendülése és belső integrációs törekvéseik lehetőséget nyújtanak arra, hogy a térség államai önálló, a saját érdekeiket követő politikát folytassanak. Sőt, több olyan ország is van, amelyek regionális középhatalommá és a globális politikai folyamatokra hatással lévő szereplővé nőheti – vagy talán már nőtt is – ki magát. Ezek közé az országok közé sorolható Mexikó, amely demográfiai potenciálja mellett gazdasági fejlődése is erre a szerepre predesztinálhat. Mexikó már a világ 13. legnagyobb gazdasága, előrejelzések szerint egy évtizeden belül bekerülhet az első tízbe, a század közepére elérve a 7. helyet. A latin-amerikai térség egy másik potenciális középhatalma lehetne adottságai

¹⁸ <https://www.cfr.org/background/china-influence-latin-america-argentina-brazil-venezuela-security-energy-bri>

alapján Argentína is, ahol azonban a 2018 óta tartó rendkívül súlyos monetáris válság kezelésének ellenszerét egyelőre nem sikerült megtalálnia a kormánynak. A 70 százalék feletti infláció, az argentin fizetőeszköz, a peso leértékelődéséből fakadó vásárlóerő-vesztés és ezzel együtt járó elszegényedés, valamint az IMF felé fennálló 40 milliárd dollár értékű tartozás¹⁹ olyan akut problémát jelentenek, amelyeknek következtében időszerűbb jelenleg válságkezelésről beszélni, mint regionális hatalmi ambíciókról. Ennek ellenére nemrégiben a második dél-amerikai országként vette fel tagjai közé a BRICS-országcsoporthoz.

Latin-Amerikában kétségkívül kiemelkedik Brazília, amely egyértelműen a kontinens vezető államaként és egyben globális szereplőként látja magát s ennek megfelelően is viselkedik az elmúlt években. A brazil külpolitika irányítói az elmúlt száz évben mindvégig igyekeztek az ország földrajzi és immáron gazdasági súlyának megfelelő diplomáciai jelentőségre szert tenni. A brazil külpolitika alapelvei a szomszédos országokkal való békés egymás mellett élés és a más országok ügyeibe való be nem avatkozás, amelyek ugyanakkor Brazília aktív részvételével párosulnak a regionális és globális folyamatokban.

Brazília minden mutatója alapján a latin-amerikai térség vezető államának helyére pályázhat, ez pedig a globális porondon is fontos szerepet biztosíthat számára. Brazília Latin-Amerika legnagyobb és a világ 8. legnagyobb gazdasága, 2050-re pedig világviszonylatban az ötödik helyre léphet előre. A világ ötödik legnagyobb területű államaként ráadásul kontinensnyi méretekkkel – és az ezzel járó gazdag természeti erőforrásokkal is – rendelkezik, 215 milliós lakosságával a világ hetedik legnépesebb állama. A Global Firepower indexen a 12. helyen szerepel, messze megelőzve a többi országot a régióban. A brazil alkotmány is rögzíti az ország azon törekvését, hogy elősegítse Latin-Amerika országainak gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális integrációját. A gyakorlatban ezt a célt szolgálta például a Mercosur (portugálul Mercosul), azaz a Déli Közös Piac létrehozása 1991-ben, amelynek jelenleg Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay a tagja. Brazília egyéb regionális együttműködésekben is részt vesz, ezen kívül kontinenseken átvélően a BRICS-et, a G20-csoportot, a fejlődő államokat tömörítő G77-et és a Portugál Nyelvű Országok Közösségét is erősíti.

¹⁹ https://www.washingtonpost.com/business/why-70percent-inflation-is-just-one-of-argentin-problems/2022/09/02/9d6e8dd6-2ad5-11ed-a90a-fce4015dfc8f_story.html

A brazil külpolitika egyik fő történelmi dilemmája az, hogy milyen viszonyt alakítson ki a kontinens és a hidegháború vége óta az egész világ vezető hatalmával, vagyis az Egyesült Államokkal. Az elmúlt évtizedekben egyes kormányzatok a Washington álláspontjához való teljes igazodást képviselték, tekintettel a két ország közötti szoros gazdasági kapcsolatokra, míg mások a világhatalmak közötti egyensúlyozás vagy egyenesen az Egyesült Államok politikai irányvonalával való szakítás felé mozdultak el. Ez a dilemma a mai napig jelen van, ha nem is olyan élesen. A nemrég választást veszítő Jair Bolsonaro például 2018-as kampánya idején határozottan elkötelezte magát az akkor Donald Trump vezette Egyesült Államokkal való szoros kapcsolatok mellett és élesen bírálta Kínát, azzal vádolva Pekinget, hogy fel akarja vásárolni Brazíliát. Ezzel szemben a régi-új elnök, Lula da Silva volt az, aki az ország nemnyugati kapcsolatainak építéséért a legtöbbet tette 2003 és 2010 közötti elnöksége idején. Az ő kormányzása alatt lett az ország elsőszámú kereskedelmi partnere Kína, és ekkor került sor a BRICS-csoport elődjének számító BRIC megalapítására is. Megválasztása óta még erőteljesebben ezt az irányt folytatja.

Lula jelenlegi elnökségét is diplomáciai nagyüzemmel kezdte, találkozott többek között az amerikai és kínai elnökkel, és megpróbálta visszaszerezni a kezdeményező szerepet országa számára a kontinentális integrációs projektekben. Felajánlotta közvetítő szerepét az ukrainai konfliktusban is, ugyanakkor nemet mondott a Kijevnek való fegyverszállításokra irányuló nyugati kérésekre. Aztán helyreállította országa kapcsolatait Venezuelával, amelyet Bolsonaro 2019-ben az Egyesült Államokat támogatva szakított meg. A legnagyobb sajtóvisszhangja azonban annak a Buenos Airesben rendezett CELAC-csúcson (a Latin-amerikai és Karibi Államok Közösségének találkozóján) tett javaslatának lett, miszerint közös valutára lenne szükség a Mercosur, de akár a BRICS-államok között is, az euro mintájára. Lula tehát ambíciózus programmal tért vissza, amely a **brazil külpolitikai hagyományokat követve – főleg a globális Déllel való – együttműködések erősítése révén növelné az ország tekintélyét a globális porondon, miközben a régióban az integráció motorjává válna.**

AFRIKA / DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG

A 21. században várhatóan egyre nő majd Afrika országainak súlya a nemzetközi politikában. Demográfiai növekedésükön és jelentős természeti kincseiken túl gazdaságuk dinamikus fejlődése is efelé mutat, azt azonban korai lenne állítani, hogy felemelkedésük zökkenőmentes lesz. Az államokon belüli és azok határain átnyúló fegyveres konfliktusok sora, az óriási társadalmi egyenlőtlenségek és a kontinensen kívüli nagyhatalmak ambíciói mind-mind hátráltathatják az afrikai országok fejlődését. Ugyanakkor Afrika államai a nemzetközi szinten egyre nagyobb szót kérnek: rendszeresen felvetik az ENSZ Biztonsági Tanácsában való állandó afrikai tagság kérdését, idén pedig több ország közös béketerpvel állt elő az orosz–ukrán konfliktussal kapcsolatban, amelyet Volodimir Zelenszkij ukrán és Vlagyimir Putyin orosz elnökkel is megvitattak.

Afrikában több rivális gazdasági és politikai nagyhatalom is verseng egymással. A kontinens legnagyobb kereskedelmi partnere már Kína – igaz, az Európai Unió összesített eredménye még meghaladja a kelet-ázsiai óriását. Afrika fontosságára jellemző, hogy **az aktuális kínai külügyminiszter első útja évtizedek óta afrikai országokba vezet. Kína mellett India is folyvást nagyobb gazdasági jelenléttel bír Afrikában, miközben az Egyesült Államok súlya az utóbbi évtizedekben egyre csökken, Oroszország viszont élénk kapcsolatépítésbe kezdett.** Az energiahordozókban, a hagyományos és csúcstechnológiák gyártásához szükséges fémekben, drágakövekben és egzotikus mezőgazdasági termékekben bővelkedő kontinens elsősorban nyersanyagforrásként tölt be fontos szerepet a fejlettebb országok gazdasági életében, az utóbbi években azonban egyre többször merül fel afrikai vezetők részéről, hogy diverzifikálni kell a földrész gazdaságát és helyben kell feldolgozni annak kincseit.

Afrika elfordulása a nyugati–észak-atlanti térségtől egészen látványos, és itt nem csak az olyan explicit jelenségekre kell gondolni, mint a legutóbbi nigeri és gaboni puccs. Bár a 2019-es szocsi-i Afrika–Oroszország-találkozón az 54 afrikai ország mindegyike képviseltette magát, néhány kivétellel mind a legfőbb szinten, az idei szentpétervári pedig

49, ahonnan csak 27-ből jött állam- vagy kormányfő, a kapcsolatok mégis egyre szorosabbak, az orosz–ukrán háború kitörése óta egyes országokkal egészen biztosan (Algéria, Burkina Faso, Mali, Niger – érdekességképpen az összes frankofon). Afrika Kína-kapcsolata ennél is látványosabb, egyes államok tekintetében feltűnően (köztük Angola, Kenya, Mozambik, Tanzánia), Dzsubutiban még tengeri kikötő is nyílt. Kína az elmúlt tízhúsz évben nagyjából 300 milliárd dollár értékben ruházott be Afrikában, ahol több mint 60 kulturális központot nyitott.

De nem csak külső hatalmak vannak jelen: egyre több afrikai ország is regionális hatalmi ambíciókkal jelentkezik. Egyiptom és Nigéria a kontinens két legnagyobb gazdaságával rendelkező országaként igyekszik befolyásra szert tenni saját szomszédságában. Egyiptom az elmúlt években érintett volt a líbiai és szudáni történetekben, és a globális nagyhatalmakkal is igyekszik közvetlen kapcsolatot ápolni. A demográfiai robbanás közepette lévő, kőolajhatalom Nigéria – többek között a nyugat-afrikai országokat tömörítő ECOWAS-on keresztül is – a földrész nyugati felének vezető, Nyugat-barát hatalmaként lép fel. Az inkább Kelet-barát Algéria földgázkészletei révén fontos szerepet játszhat az európai kontinens energiabiztonsága szempontjából, és szintén igyekszik régiója meghatározó államává válni. Az sem elhanyagolható, hogy Egyiptom után éppen Algériáé a földrész második legerősebb hadserege a Global Firepower listája szerint – mindkét ország az orosz fegyverek fő felvásárlói között van hosszú évek óta. A BRICS-bővülés két legutóbbi afrikai nyertese: Egyiptom és Etiópia.

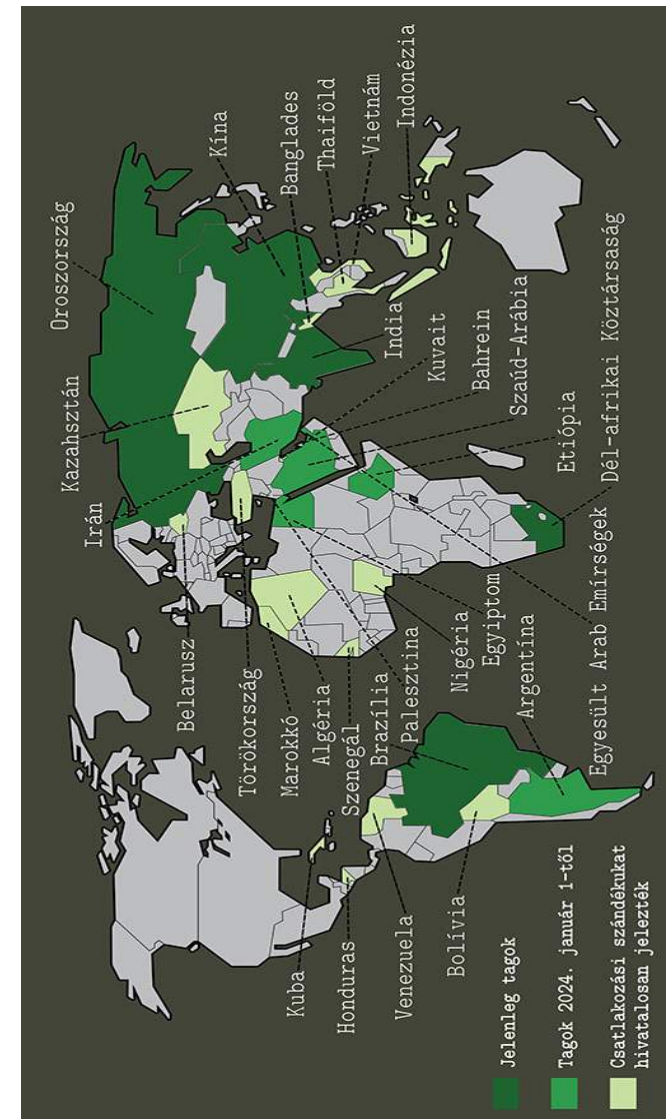
A globális porondon leginkább a kontinens legfejlettebb országa, a Dél-afrikai Köztársaság van jelen. Annak ellenére így van ez, hogy az elmúlt években a 60 milliós Dél-Afrika elvesztette első helyét a kontinens legnagyobb gazdaságait felsoroló listákon, és miközben egy egykori atomhatalomról van szó, amely önként lemondott nukleáris fegyvereiről, hadserege is csak a harmadik legerősebbnek számít a földrészen. Bár ma már a világ 30 legnagyobb gazdaságába se fér be, egyedüli afrikai országgént tagja a G20-aknak, és ott van a Nyugaton kívüli világ legnagyobbjait tömörítő BRICS-csoportban is. Ha a gazdaság növekedése le is lassult, az ország ettől függetlenül **a kontinens technológiailag legfejlettebb és gazdaságát tekintve leginkább diverzifikált állama, politikai-diplomáciai súlya egyértelműen nagy.** Nem véletlen, hogy éppen Cyril Ramaphosa dél-afrikai elnök lett a fentebb említett afrikai béketerp szószólója.

Ugyanakkor Dél-Afrikát is érintik a kontinenst sújtó problémák. A társadalmi egyenlőtlenségek hozzájárulnak a bűnözés és egyes betegségek terjedésének, az ország elavult energetikai rendszere pedig a gazdaság versenyképességének csökkenését eredményezi. Dél-Afrika jórészt szénre épülő energiatermelésének átalakításában és a megújuló energiaforrások kiépítésében egymással verseng az országban Kína és az Egyesült Államok, amely két ország egyben a köztársaság két fő kereskedelmi partnere is. Pretoria politikailag is igyekszik középutas álláspontra helyezkedni, anélkül, hogy bármelyik nagyhatalom mellett elköteleződne. Ennek nyomtatékosításaként Naledi Pandor külügyminiszter tavaly élesen bírálta Anthony Blinken amerikai külügyminiszter jelenlétében azokat az országokat, amelyek meg akarják szabni az afrikai országoknak, hogy mit csináljanak, Ramaphosa elnök pedig júliusban Vlagyimir Putyin orosz elnöknek fejezte ki nemtetszését azzal kapcsolatban, hogy a gabonakereskedelmi egyezmény felmondásáért adományokkal akarja kárpótolni az afrikai országokat. Mindebből persze hiba lenne azt kiolvasni, hogy Dél-Afrika egyik vagy másik irányba fordult volna: az ország a világ többi felemelkedő regionális középhatalmához hasonlóan a saját érdekeit igyekszik érvényesíteni, aminek a nagyhatalmakkal való konfrontálódás olykor éppúgy része, mint az azok bármelyikével való érdekalapú együttműködés.

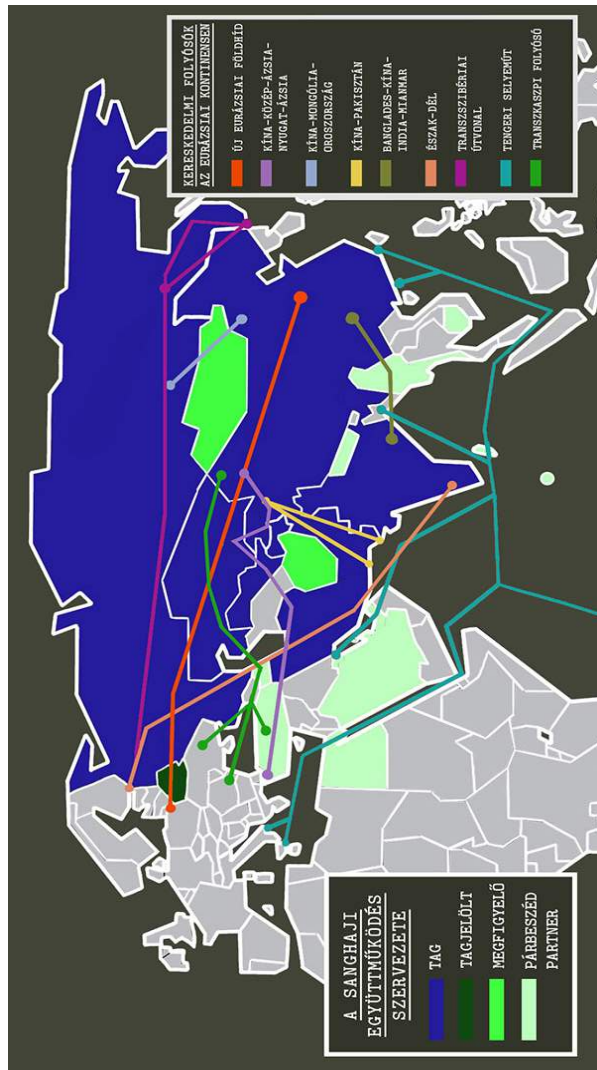
A Willy Brandt egykori nyugatnémet kancelláról elnevezett Brandt-vonal, amely nyugat-kelet helyett észak-déli irányban osztja fel a világot (Wikimedia Commons)

GLOBÁLIS DÉL

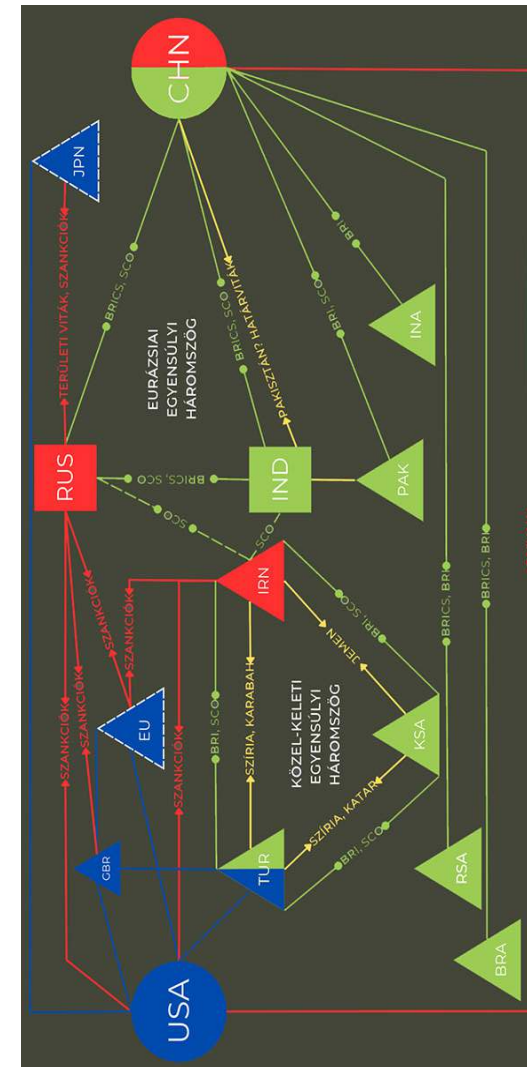
A BRICS-országcsoporthoz és 2024 első napjától hatályos bővítése, valamint a társulni szándékozók (illusztráció: Benedek Zsombor)

ÚJ EURÁZSIAI REND

A Sanghaji Együttműködés Szervezetéhez kötődő országok infrastrukturális és kereskedelmi kapcsolatait és útvonalait (illusztráció: Benedek Zsombor)

GEOPOLITIKAI UNIVERZUM

A felemelkedő nagy- és a regionális középhatalmak nemzetközi-geopolitikai kapcsolatrendszere egymással és a szuperhatalmakkal (illusztráció: Benedek Zsombor)

INTEGRÁCIÓS KERETEK

ASEAN

Association of Southeast Asian Nations, azaz Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége. 1967-ben a Fülöp-szigetek, Indonézia, Malajzia, Szingapúr, Thaiföld részvételével alapított regionális szervezet, amely az utóbbi években a délkelet-ázsiai országok gazdasági és politikai integrációját tekinti céljának az EU mintájára. Az alapítás óta csatlakozott a szervezethez Brunei (1984), Vietnam (1995), Laosz és Mianmar (1997), valamint Kam-bodzsa (1999). Összterületük 4,48 millió km² (a Föld szárazföldi területeinek 3 százaléka), összlakosságuk 679,5 millió fő (a Föld lakosságának 8,6 százaléka). A vásárlóerő paritás szerint számolt GDP-jük 10,3 billió dollár, ami a világ GDP-jének 6,3 százalékát teszi ki.

BRICS

2006-ban Brazília, Oroszország, India és Kína által, BRIC néven alapított országcsoporthoz, amely a tagországok együttműködését hangolja össze számos területen. Legmagasabb szerve az államfői csúcstalálkozó, amely 2009 óta évente kerül megrendezésre. 2011-ben a Dél-afrikai Köztársaság is csatlakozott a csoporthoz, ekkor vette fel a BRICS nevet. Az elmúlt években több tucatnyi ország csatlakozása merült fel, ebből 2023 nyarára ebből hat valósult meg: Argentína, Egyesült Arab Emírségek, Egyiptom, Etiópia, Irán és Szaúd-Arábia. Az öt BRICS-alapító ország összterülete 39,7 millió km² (a Föld szárazföldi területeinek 26,5 százaléka); összlakosságuk 3,25 milliárd fő (a Föld lakosságának 40,9 százaléka), amely a jövő évtől jelentősen bővül, közel egyharmados, illetve 46 százalékos arányra. Az ötök vásárlóerő paritás szerint számolt GDP-je 52,3 billió dollár, ami a világ GDP-jének 31,3 százalékát teszi ki.

Eurázsiai Gazdasági Unió

Hivatalos nyelvén, azaz oroszul Jevrazijszkij ekonomicseskij sojuz (JeAESZ). A 2001 és 2014 között működő Eurázsiai Gazdasági Közösség utódjaként 2015-ben létrehozott szervezet, amelynek célja a posztsovjeti térség országainak gazdasági integrációja. Alapítói Belarusz, Kazahsztán és Oroszország voltak, az alapítás évében Örményország és Kirgizisztán is csatlakozott az unióhoz. Megfigyelő státuszban van Moldova (2017),

Kuba és Üzbegisztán (2020). Az öt tagállam összterülete 20,3 millió km² (a Föld szárazföldi területeinek 13,5 százaléka), összlakosságuk 182 millió fő (a Föld lakosságának 2,3 százaléka). A vásárlóerő paritás szerint számolt GDP-jük 6,2 billió dollár, ami a világ GDP-jének 3,8 százalékát teszi ki.

Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete

Hivatalos nyelvén, azaz oroszul Organyizacija dogovora o kollektivnoj bezopasznosztyi (ODKB), gyakran használt angol rövidítése a CSTO, azaz Collective Security Treaty Organization, magyarul KBSZSZ rövidítéssel használandó. A posztsovjeti államok védelmi együttműködése, az északatlanti szerződés ötös cikkelyéhez hasonló kötelezettségvállalással. A szerződést 1992-ben írták alá, a szervezet 2002-ben alakult meg. Tagjai Belarusz, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Örményország és Tádzsikisztán. Az eredeti szerződést 1992-ben Üzbegisztán, 1993-ban pedig Azerbajdzsán és Grúzia is aláírta, 1999-ben azonban nem hosszabbították meg a részvételüket, így a szervezet alapításában sem vettek részt. 2006-ban Üzbegisztán mégis csatlakozott a KBSZSZ-hez, azonban 2012-ben ismét kilépett a szervezetről. A hat jelenlegi tagállam összterülete 20,4 millió km² (a Föld szárazföldi területeinek 13,6 százaléka), összlakosságuk 191 millió fő (a Föld lakosságának 2,4 százaléka). A vásárlóerő paritás szerint számolt GDP-jük 6,3 billió dollár, ami a világ GDP-jének 3,8 százalékát teszi ki.

Mercosur/Mercosul

Spanyolul Mercado Común del Sur, a csak Brazíliában hivatalos nyelvül szolgáló portugálul Mercado Comum do Sul, azaz Dél(-amerika)i Közös Piac. 1991-ben Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay részvételével alapított dél-amerikai szabadkereskedelmi szövetség. 2012-ben Venezuela is csatlakozott hozzá, tagságát azonban 2016-ban felfüggesztették. Bolívia, amely 1996 óta társult tag, 2012 óta tagjelölti státuszban is van. További társult tagok Chile (1996), Peru (2003), Ecuador és Kolumbia (2004), Guyana és Suriname (2013). Megfigyelő tagok: Mexikó és Új-Zéland. A négy jelenlegi rendes tag összterülete 11,9 millió km² (a Föld szárazföldi területeinek 7,9 százaléka), összlakosságuk 271,7 millió fő (a Föld lakosságának 3,4 százaléka). A vásárlóerő paritás szerint számolt GDP-jük 5,3 billió dollár, ami a világ GDP-jének 3,2 százalékát teszi ki.

Öböl-menti Együtműködési Tanács

A Perzsa-öböl mentén fekvő arab monarchiák 1981-ben alapított együttműködési szervezete, amely a térség országainak gazdasági integrációját célozza. Tagjai Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek, Katar, Kuvait, Omán és Szaúd-Arábia. Összterületük 2,6 millió km² (a Föld szárazföldi területeinek 1,7 százaléka), összlakosságuk 58,9 millió fő (a Föld lakosságának 0,7 százaléka). A vásárlóerő paritás szerint számolt GDP-jük 3,8 billió dollár, ami a világ GDP-jének 2,3 százalékát teszi ki.

Övezet és Út kezdeményezés,

Más néven Egy övezet, egy út kezdeményezés (Belt and Road Initiative [BRI] vagy One Belt One Road [OBOR]). Kína nagyszabású gazdasági és geopolitikai kezdeményezése, amelynek célja a Kína és a világ többi része közötti bi- és multilaterális gazdasági és kereskedelmi együttműködések elősegítése, infrastrukturális projektek megvalósítása, és végeredményben egy, a történelmi selyemutakhoz hasonló szárazföldi és tengeri útvonal-hálózat kialakítása. A BRI nem öltött egységes nemzetközi szervezeti formát, az ahhoz való csatlakozás egyetértési memorandumok formájában történik. Eddig 149 ország íratott alá ilyen megállapodást, ugyanakkor ezek mindegyikét nem hozták nyilvánosságra. Egyes országok pedig, mint például Brazília vagy India, a BRI kezdeményezéséhez való csatlakozás nélkül működnek együtt szorosan gazdasági tekintetben Kínával.

Sanghaji Együtműködés Szervezete

Angolul Shanghai Cooperation Organization, azaz SCO. Széleskörű, eurázsiai spektrumú gazdasági és biztonságpolitikai együttműködés. 1996-ban jött létre Sanghaji Ötök néven Kazahsztán, Kirgizisztán, Kína, Oroszország és Tádzsikisztán részvételével; 2001-ben jött létre a Sanghaji Együtműködés Szervezete, amelyhez Üzbegisztán is csatlakozott. 2017 óta tagja India és Pakisztán, 2023 óta Irán. Belarusz csatlakozása folyamatban van és 2024-ben várható. Megfigyelő státuszban van Afganisztán és Mongólia. A szervezetnek számos párbeszéd partnere is van, úgymint Azerbajdzsán, Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek, Egyiptom, Kambodzsa, Katar, Kuvait, a Maldív-szigetek, Mianmar, Nepál, Örményország, Srí Lanka, Szaúd-Arábia és Törökország. A jelenlegi kilenc rendes tag összterülete 35,9 millió km² (a Föld szárazföldi területeinek 24 százaléka), összlakosságuk 3,37 milliárd fő (a Föld lakosságának 42,4 százaléka). A vásárlóerő paritás szerint számolt GDP-jük 51,7 billió dollár, ami a világ GDP-jének 31,5 százalékát teszi ki.

FOGALMAK

globális Dél

Gazdasági-politikai és nem feltétlenül földrajzi értelemben vett országcsoporthoz, amely a Föld javainak és forrásainak megoszlásában a feltörekvő, a bolygó déli féltekéjén fekvő kontinenseket, kontinensrészeket és államokat jelenti (Afrika, Dél- és Közép-Amerika, Délkelet-Ázsia, India), de gyakran beleértik Kínát, sőt olykor Oroszországot is.

globális Észak

Gazdasági-politikai és nem feltétlenül földrajzi értelemben vett országcsoporthoz, amely a Föld javainak és forrásainak megoszlásában a gazdagabb, a bolygó északi féltekéjén fekvő észak-amerikai és nyugat-európai államokat, valamint Dél-Koreát és Japánt jelenti, de hozzá szokás számítani a déli félteke ausztrál kontinensét és Új-Zélandot is.

középhatalom

Regionális szintű érdekérvényesítésre képes állam, napjainkban többek között Brazília, Dél-Afrika, Indonézia, Irán, Pakisztán, Szaúd-Arábia és Törökország.

multipolaritás

Többpólusú nemzetközi rend, amely az erők egyensúlya miatt egyik pólusnak sem ad hegemon szerepet, hanem kooperációra bírja őket.

nagyhatalom

Régiókat meghaladó, kontinentális szintű érdekérvényesítésre képes állam, napjainkban India és Oroszország.

nagytér

Olyan nagyobb regionális földrajzi és történelmi integrációs keret, amelyen belül az egy civilizációhoz tartozó szuverén államok gazdasági, katonai és kulturális együttműködése kölcsönös előnyök alapján valósul meg.

szuperhatalom

Globális szintű érdekérvényesítésre képes, a nagyhatalmi státuszt is meghaladó állam, napjainkban az Egyesült Államok és Kína.

világrend

A Föld nemzetközi rendjének egymással összhangban álló anyagi (gazdasági, geopolitikai) és szellemi (ideológiai, kulturális) megvalósulása.

világrendszerváltás

A megelőző világrend szellemi és szerkezeti értelemben vett globális méretű megváltozása.

K

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPAI
TÖRTÉNELEM ÉS TÁRSADALOM KUTATÁSÁÉRT
ALAPÍTVÁNY